

אילו הקירות היו יכולים לדבר?!

מוטי גיגי

דע, שיכולין לצעוק בקול דממה דקה בצעקה גדולה מאוד, ולא ישמע שום אדם כלל, כי אינו מוציא שום קול כלל, רק הצעקה היא בקול דממה דקה.
(רבי נחמן מברסלב, אצל פנחס שדה, "תיקון הלב").

בסוף דצמבר 2008 התקשרה אליי אישה נחמדה מלשכת הנשיא של אוניברסיטת תל אביב, ושאלה לשלומי ואם הכול בסדר אתי. לתומי, לא הבנתי מאיפה הכבוד שניחת עליי פתאום. אמנם הייתי מאסטרנט באוניברסיטת תל אביב ועוזר הוראה, אבל שיחת טלפון מלשכת הנשיא של האוניברסיטה? לאחר שהודיתי לה על ההתעניינות והבהרתי לה שאני ממש בסדר, היא הסבירה לי מדוע התקשרה אליי. לאור מבצע עופרת יצוקה נערכה בדיקה בלשכת הנשיא לאיתור סטודנטים תושבי שדרות הלומדים באוניברסיטת תל אביב, זאת על מנת לבדוק מה מצבם של סטודנטים אלה ולהציע להם סיוע במידת הצורך. עניתי לה בנימוס שהכול בסדר, והיא סיימה את השיחה וציינה שהיא תשמח לסייע בכל דבר ועניין, ואף הציעה לי שימוש במתקני הספורט של האוניברסיטה בחינם. כששאלתי את האישה הנחמדה כמה סטודנטים משדרות נמצאים באוניברסיטה, היא השיבה שאני הסטודנט היחיד, שגם עובד אוניברסיטה (הייתי מתרגל באותה תקופה) שהוא תושב שדרות, ולכן חשוב היה לאוניברסיטה להתקשר אליי באופן אישי ולדרוש בשלומי.

החווייה האישית והקולקטיבית נשזרו זו בזו. היא מזכירה את החוויה שלי כנער, כשהייתי פוגש חבר'ה תל-אביביים בנוער העובד והלומד או מדצ"ים, שלאחר שיחה קצרה היו נוהגים לומר לי: "ת'אמת, אתה לא נראה שדרותי". לרגע אחד נהניתי מתשומת הלב המיוחדת שקיבלתי מלשכת הנשיא, וכמוה מכך שלא נראיתי שדרותי. אולם כמה דקות אחרי כבר החלו מחשבות טורדניות לנקר במוחי – כיצד ייתכן שבאוניברסיטה של למעלה מעשרים וחמש אלף הסטודנטים אני היחידי משדרות? כיצד ייתכן שבכל המוסד הענק הזה אין אפילו עוד אחד בצלמי ובדמותי ומתכנית נוף מולדתי?! מבחינתי עד היום זה בלתי נתפס.

את התואר הראשון שלי התחלתי בשנת 1998 בהמתנה מורטת עצבים לפתיחת שנת הלימודים, שהתעכבה בשל שביתת הסטודנטים, שנמשכה כחודשיים. חזרתי כמה חודשים לפני תחילת הלימודים מהטיול הגדול במזרח כדי להכין את עצמי ללימודים אקדמיים פיזית וגם נפשית, בכל זאת הילד הראשון במשפחה שמתחיל ללמוד במערכת ההשכלה הגבוהה. אף שבהודו למדתי להתייחס לזמן קצת אחרת, ההמתנה נראתה לי כנצח. עם אווירת הניו-יאג' שבאתי ממנה וההבנה שצריך להקשיב לסימנים, ההמתנה הארוכה העלתה בי חששות שהשביתה הארוכה היא סימן לכך שאני לא צריך ללמוד, ושאוילי עדיף לי לעשות דברים אחרים. למרות השאלות שעלו בי, וכמוהן הרהורי כפירה, לא התפתיתי, ולאחר המתנה מייגעת מאוד, של למעלה מחודשיים, נפתחה שנת הלימודים. אני זוכר את השיעור הראשון שלי בתואר הראשון כאילו זה קרה היום. הגעתי בחרדת קודש לקראת הלא נודע. אני זוכר שכבר בשיעור הראשון, בקורס מבוא לאנתרופולוגיה, עוד בטרם הכניסה לחומר הלימוד, המרצה עודדה אותנו לירות הכי גבוה שרק אפשר, להמשיך ללימודי מאסטר, דוקטורט ופרופסורה. התחושה הייתה שהיא מאמינה בנו יותר משאנחנו האמנו ביכולות של עצמנו. כדי להמחיש את החוויה הדתית שהייתה לי עם הכניסה ללימודים האקדמיים, חשוב לי לציין שמימי לא פגשתי פרופסור. מבחינתי, פרופסור היה נציגו של

אלוהים עלי אדמות וגמעתי את דבריהם כדברי אלוהים חיים. (מאז אני כבר דוקטור והתפכחתי לצערי...). המרצה באותה תקופה נשמעה לי קצת מוזרה, לא כל כך הבנתי על מה היא מדברת, לא ידעתי אם בכלל אשרוד את השבוע הראשון ללימודים, והיא כבר מדברת אתי על פרופסורה. כל המחשבות והאנרגיות שלי היו להצליח לעבור את היום.

כבר בסוף התואר הראשון ידעתי שאני רוצה לעסוק בסוציולוגיה של החינוך וביחסי מרכז-פריפריה במערכת ההשכלה הגבוהה. בהיעדר הכוונה, התחלתי את לימודי התואר השני באוניברסיטת בן-גוריון, אולם כעבור שנה עברתי למסלול הישיר לדוקטורט באוניברסיטת בראילן, אלא שגם שם לא הרגשתי שאני מוצא את עצמי ואת מה שרציתי לעסוק בו, ועל כן עברתי בסופו של דבר לאוניברסיטת תל אביב, שם סיימתי את התואר השני שלי. "הבזבוז" של כמעט שנתיים נבע בעיקרו מן הבלבול ומחוסר ההכוונה המאפיין כל כך אנשים שהם דור ראשון להשכלה גבוהה ואין להם עם מי להיוועץ. החוויה באוניברסיטת תל אביב הייתה לי לא פשוטה, בלשון המעטה. היריעה קצרה מלהכיל את מצבור החוויות שצברתי בארבע שנות הלימוד באוניברסיטה, אך אסתפק בתיאור של שני אירועים אנקדוטליים, שהתרחשו בסוף התואר השני שלי בשנת 2008, כדי להמחיש ולו במעט את החוויה המורכבת שעברתי.

במסגרת מבצע עופרת יצוקה, לאחר כשבועיים או שלושה ללחימה, החליטו במחלקה לסוציולוגיה-אנתרופולוגיה לקיים דיון, שביקש לשמוע ולהשמיע את מצוקתם של הפלסטינים אזרחי מדינת ישראל, לאור המציאות המורכבת של המבצע. בתור סטודנט לתואר שני בחוג, שמחתי על הרעיון, ומובן שהגעתי והקשבתי קשב רב לקשיים ולכאב הרב שהתושבים הפלסטינים חווים במהלך עופרת יצוקה, על שגרת היום יום הקשה; על הדאגה הרבה שיש להם לבני עמם המתגוררים בעזה; על תחושת האשמה על שהם לא עושים מספיק; על הפרת זכויות האזרח מצד מדינת ישראל; על האמביוולנטיות בהיותם ישראלים ופלסטינים, ועוד. היה דיון קשה, מורכב ומלא אמוציות על המצב, אבל הרגשתי שהוא לא

ממזה. בסוף הדיון ניגשתי לאחד הפרופסורים במחלקה, שהיה מעורב בארגון הפאנל, ושאלתי מדוע לא הביאו לדיון גם את תושבי שדרות, שכבר מעל שבע שנים חיים תחת אימת הטילים, כדי להשמיע גם את הקול הזה, את הכאב והקשיים היום-יומיים. כל מה שרציתי היה להראות איך לאור המציאות משלמת האוכלוסייה בעזה ובשדרות את מחיר הסכסוך.

בשיחה עם הפרופסור טענתי שחשוב להבין ששתי קבוצות האוכלוסייה, גם בשדרות (היום זה כל הדרום, ואפילו המרכז בשתי המערכות האחרונות) וגם בעזה, הן קורבנות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שדיון מסוג זה יכול להציג את המציאות המורכבת והקשה ששתי הקבוצות חוות משני צדי המתרס, ולהציג תמונה עשירה ומלאה יותר של סבל הקורבנות משני הצדדים. כשדרותי, תמיד ראיתי את הסבל הנוראי שחווים תושבי עזה, לצד הסבל הנוראי שחווים תושבי שדרות ועוטף עזה. חשבתי שאם רוצים להראות את המורכבות של הסכסוך, צריך לראות ולהבין את המורכבות של שתי קבוצות כבנות ערובה של הסכסוך, גם אם אין ממש סימטריה.

התשובה של הפרופסור הנכבד, שחקוקה בזיכרוני עד היום הייתה: "נמאס לי מהדיונים על הקוואקים הנגזלים, כל הזמן מדברים על תושבי שדרות בתקשורת ועוטפים אותם כל היום באהבה." אני כמובן לא ציפיתי לתשובה כל כך אגרסיבית, ועוד ממי שהיה בתפקיד בכיר במחלקה. התגובה האינסטינקטיבית שלי הייתה: "מתי ביקרת בפעם האחרונה בשדרות? ומתי חווית מטח של חמישים טילים במשך כל הלילה?" מובן שלא נענית. יתרה מזאת, קיבלתי מבט מזלזל ומתנשא שסימן, "זה לא מכבודי לענות לך." לראשונה הבנתי לעומק שהמסגרת האקדמית שבה אני נמצא אינה יכולה להכיל חשיבה מורכבת אמיתית, ונאחזת בדיכטומיה פשטנית: שנאת ערבים, או שמאלנות.

חוויה נוספת היא מאחד מהמפגשים החברתיים הרבים שהיו לי במהלך השנים בקפיטריה בבניין נפתלי, שהשאיר בי חותם עד היום. המפגש החל בישיבת קפה של כמה סטודנטים לתארים מתקדמים. מתוך שיחת החולין

שאלה אותי אחת הדוקטורנטיות על סטודנטית אחרת, מעין רכילות מחלקתית שכזאת. "אין לי מושג על מה את מדברת. אני די אאוטסיידר פה במחלקה," עניתי לה. התגובה האינסטינקטיבית שלה הייתה, "אתה אאוטסיידר? אתה מרכז החוג?". האמירה שלה הפליאה אותי מאוד – הדבר האחרון שחוויתי הוא שאני מרכז החוג. הרגשתי זרות גדולה למקום ובמקום. אובייקטיבית הכול הלך מצוין – במהלך לימודיי הייתי עוזר הוראה בכמה קורסים, תרגלתי מבוא לסוציולוגיה, שהוא אחד הקורסים החשובים במחלקה, וריכזתי את התוכנית לתואר שני בסוציולוגיה בהתמחות בארגונים לשינוי חברתי. כל זה לא שינה במאומה את תחושת חוסר השייכות והניכור, שליוו את חיי בארבע שנות לימודיי בתואר השני באוניברסיטת תל אביב. היום־יום שלי לווה בתחושת מחנק, זרות ואחרות, שהתלוו אליי בכל פעם שהגעתי לשער האוניברסיטה. תחושות אלו החלו ברגע שכף רגלי דרכה בשער הכניסה לבניין נפתלי, והדלתות החשמליות זיהו אותי ונפתחו לי מעצמן. אל התחושות הקשות התווספה המועקה, שהתבוננה בי ממרחק כמה עשרות מטרים. ראיתי וחוויתי אותה מתקרבת, אבל היא עדיין הייתה יחסית רחוקה ממני, ויכולתי להתנהג כרגיל לפחות כלפי חוץ. ידעתי שאני צריך לעשות הכול כדי שהיא לא תגיע ותיגע בי. לא משנה כמה הייתי חברתי ופעיל במחלקה, ככל שנקפו השעות שבהן שהיתי בין כותלי בניין נפתלי, מגוון התחושות הקשות היו מתקרבים אליי בכל שעה יותר ויותר. בסביבות הצהריים הייתי מרגיש איך הם כבר מדגדים את בהונות רגליי. הרגשתי שאני לא מבין מה לא בסדר אתי, שכן האנשים בסך הכול היו נחמדים אליי, ואני בטוח שרובם גם חיבבו אותי. לא יכולתי להסביר לעצמי למה זה קורה. חשתי שהקירות מתכווצים ונסגרים עליי, כאילו הם שמיצרים אצלי את התחושות הקשות, כאילו הם מדברים אליי ועליי. המלנכוליה והדיפרסיה ניצבו מולי ויכולתי להרגיש את הבל פיהם; בסביבות אחר הצהריים רוח נכאים כיסתה את כולי עד שכמעט נעתקה נשימתי... החוויה הייתה קיומית, חוויה שלא אפשרה לי להישאר בבניין נפתלי ובאוניברסיטה

אפילו לא לרגע אחד נוסף. בדיעבד, ברור לי לגמרי שחוויתי סוג של התקפי חרדה – כל מה שרציתי לעשות, כאשר יצאתי מבניין נפתלי, זה לרוץ, לברוח ולצרוח שכל מה שיציל אותי מהמציאות הזאת זה רק טקס בישבן. בכל פעם שהגעתי הביתה הייתי נכנס לאינטרנט לראות את התמונה 'הצעקה' של מונק. הרגשתי שאני בתוך התמונה, והוא זועק את זעקתי. עד היום, כמעט אחת עשרה שנים אחרי שסיימתי את התואר השני, אני יכול לספור על כף יד אחת את מספר הפעמים ששהיתי שוב בבניין נפתלי, וגם זה רק כי הייתי חייב – והתחושות נשארו קשות כשהיו.

כבן למהגרים ממרוקו, שחוה על בשרו את הקושי בהגירה של הוריו, שהיגרו כמשפחה עם ילדים, אני חושב שההחלטה החשובה ביותר שלקחתי, הייתה לצאת לפוסט־דוקטורט בארצות הברית. באופן מפתיע ולגמרי לא ברור ומובן מאליו, זכיתי לתחושת בית דווקא באוניברסיטת NYU, שבה שהיתי שנה. לראשונה בחיי הרגשתי חופשי מתוויות, סוף־סוף הרגשתי שלא שופטים אותי: כי אני מזרחי, כי אני דור ראשון להשכלה גבוהה, כי אני בן לעיירת פיתוח, בן למהגרים, כי אני פריפריאלי. במובנים רבים היציאה מהמסגרת הממשעת, המגזיעה והסטריאוטיפית, הביאה אותי להפסיק לשפוט את עצמי ולקבל יותר את מי שאני ואת מה שאני. דרך השהייה באוניברסיטה ובעיר ניו יורק הבנתי שאני לא פחות טוב, ואפילו יותר טוב מכל מי שהגיע מהאליטה האמריקאית ולומד באוניברסיטאות היוקרתיות בארצות הברית. לראשונה הרגשתי שכשהקולגות שלי מסתכלים עליי, הם רואים מולם קולגה ישראלי שהגיע לאוניברסיטת ניו יורק כדי ללמד וללמוד באוניברסיטה יוקרתית. זה מפתיע מאוד, אך במקום הכי רחוק הרגשתי שהגוף שלי נח, רגוע, לא נשפט, לא צריך להוכיח שום דבר לאף אחד. מאז שחזרתי לארץ, יכולתי לדבר לעצמי ולשמוע את עצמי ואת הקירות מדברים. מזה כשני עשורים באקדמיה, שמעתי את קולי הפנימי בין כותלי בניין נפתלי באוניברסיטת תל-אביב ולראשונה הקולות לא היו לגנתי.

ד"ר מוטי גיגי הוא סוציולוג, חבר סגל בכיר במכללה האקדמית ספיר. כיום עומד בראש בית הספר לתקשורת במכללה האקדמית ספיר. היה יו"ר אגודת הסטודנטים במכללה האקדמית ספיר ויו"ר ארגון הסגל האקדמי במשך כשש שנים. בוגר בית ספר מגדל למנהיגות חינוכית בפריפריה ומלגאי קרן אייסף בדוקטורט ובפוסט־דוקטורט. חוקר יחסי עיירות פיתוח, קיבוצים ויחסי מרכז־פריפריה. יליד שדרות. נשוי לקרני ואבא לאלה, אריאל ואמיר.